

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра всесвітньої історії

Збірник матеріалів
Першої науково-практичної міжвузівської конференції
**„Слов’янські народи в історичному
процесі: генезис проблеми”**

(на основі школи „Історії слов’янських народів”)

Керівник – заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук та
Міжнародної слов’янської академії, кандидат історичних наук,
ректор РДГУ, професор *Постоловський Руслан Михайлович*

5 грудня 2006 року

За науковою редакцією члена-кореспондента,
професора *Р.М.Постоловського*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Збірник матеріалів Першої науково-практичної міжвузівської конференції „Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 153 с.

Редакційна колегія:

Постоловський Р.М. - голова, кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної Слов’янської академії наук, ректор РДГУ

Савчук П.О. - заступник голови, кандидат історичних наук,
Гон М.М. - відповідальний секретар, кандидат політичних наук, доцент, докторант Київського національного університету будівництва і архітектури

Жилюк С.І. - доктор історичних наук, завідувач кафедри політичних наук РДГУ

Шеретюк В.М. - доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ
- кандидат історичних наук, декан історико-соціологічного факультету

Рецензенти:

Савчук Б.О. - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Прикарпатського національного педагогічного університету

Троян С.С. - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства РІС КСУ

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ
(протокол № 8 від 30 березня 2007 р.)

РІВНЕ – 2007

Якщо шлюби між громадянами чеської національності різного підданства були більш змішаними, то у віросповіданні вони мали чітко виражений релігійний характер. Із 39 пар чесько-братського віросповідання, що вступили в шлюб, обоє молодят були цього ж віросповідання, аналогічні дані і серед молодих лютеранського віросповідання. Тут також із 39 пар обоє молодят були лютеранами. Лише один шлюб відбувся між женихом чесько-братського віросповідання і нареченою-лютеранкою [2; 86-120].

Найсерйознішою загрозою для життя як місцевого населення, так і переселенців-чехів, були хвороби. В селах не вистачало кваліфікованої медичної допомоги, не завжди люди були спроможні заплатити за послуги лікаря тощо. Серед хвороб у 1883 році, що призвели до смерті, на першому місці були сухоти – 10 осіб, дифтерія – 6, гарячка – 5. Найбільш незахищеними проти різних хвороб були діти. За рік померло 39 дітей до 10 років, або чверть від усіх померлих. Від старості померло вісім осіб обох статей.

У другій половині 80-х років у релігійному питанні чехів склалася непроста ситуація. Рішучий крок у бік православ'я першими зробили чехи. У 1891 році Синод Російської православної церкви затвердив місіонера Волинської єпархії. Православна церква намагалася використати священників чеського походження. Ще раніше, у 1888 році указом Синоду було встановлено посаду завідувача чеськими справами на Волині, але в 1890 році ця посада була ліквідована як неефективна, а було створено Раду з чеських справ. Школам із чеською мовою навчання надавався трирічний термін для переходу на російську мову. Під тиском русифікаторської політики за всеросійським переписом 1897 року на Волині проживало 27670 чехів, з них 18323 православних, 7916 католиків, 1424 протестанти [4].

Незважаючи на різні напрями і ухили віросповідання, чехи залишалися ревнителами віри, не стали атеїстами, не надавали вірі суспільно-політичних форм, віра існувала на побутовому рівні, у вихованні дітей тощо.

Джерела та література

1. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), ф.639, оп.1, спр.46.
2. ДАРО, оп.3, спр.53.
3. ДАРО, оп.1, спр.124.
4. Сидорук В. Волинська сторінка гуситів-чашників // Волинські дзвони. Краєзнавчий альманах. Вип.1, – Рівне, 1995.
5. Солдатюк М.С. Культура, громадське життя та побут волинських чехів // Чехи на Волині: історія і сучасність. – Житомир. – 1994. –С.80-84.
6. Шашкевич, Кондратюк. До питання про віросповідання волинських чехів // Дзеркало. – 1999. – 19 вересня.

Шеретюк В.М.

ДИСИДЕНТСЬКЕ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕДУМОВ ПЕРШОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Актуальність та історіографія проблеми. У контексті політичних подій в Європі 1764-1768 рр., пов'язаних із „польським питанням” і які завершилися Першим поділом Речі Посполитої, окреме місце займало так зване „питання дисидентів” – претензії Росії до Польщі з приводу утисків православної церкви в Правобережній Україні. Історична думка одностайна в тому, що міжконфесійні суперечності Правобережної України Петербург використовував як зручний засіб втручання у внутрішні справи Речі Посполитої. Такі дослідники історії Росії та Речі Посполитої другої половини XVIII ст., як С.Соловйов, М.Костомаров, Ф.Уманець, В.Ключевський, Ф.Смітт, М.Бобржинський, Т.Цегельський, Л. Кадзієла, загалом прослідкували методи задіяння Росією конфесійного питання в процесі реалізації геополітичних проектів. Зважаючи на доволі непрості сьогоденні міжконфесійні відносини в Україні та існуючий вплив на них із найближчого зарубіжжя, спробуємо більш детально розглянути механізми використання Петербургом дисидентського питання у відносинах з Річчю Посполитою, його мету та наслідки для православної церкви, Польської держави.

Підставою для оперування Петербургом конфесійним питанням у відносинах із Варшавою була дев'ята стаття російсько-польського договору 1686 року, за умовами якої Річ Посполита гарантувала православній церкві вільне віросповідання [2, Ч. 3. С. 157]. При характерних для Речі Посполитої віронетерпимості, міжконфесійного протистояння умови дев'ятої статті договору ще більше стимулювали релігійних фанатиків до утисків православних. Порухення умов договору забезпечувало Росію гарантованим приводом для висловлення польській стороні претензій.

Найбільшого розвитку в двосторонніх відносинах дисидентське питання досягло в 1764-1768 рр., коли вирішувалося питання, чи бути Речі Посполитій самостійною державою чи прийняти статус сателіта Росії.

Після Семилітньої війни, коли провідні держави Європи були зайняті відновленням власного економічного потенціалу, зручну ситуацію для активних політичних дій на міжнародній арені прагнула використати Росія [9, С. 35]. Одним із головних завдань російське керівництво бачило підпорядкування Речі Посполитої своєму повному контролю. На середину XVIII ст. Річ Посполита продовжувала бути ареною боротьби інтересів Росії, Франції, Австрії та Пруссії, які прагнули підпорядкувати її своєму впливу [17, Т. 22. С. 26, 19; Т. 37. С. 120]. Для досягнення поставленого завдання Петербург прагнув зберегти існуючий устрій Речі Посполитої, що гарантував її слабкість, та не допускати значних реформ [9, С. 40]. Дипломатична активність розпочалася після смерті короля Августа III (5 січня 1763 р.), що створило сприятливі умови для російської політичної інтервенції до королівства з метою віддати корону своєму ставленику і таким чином посилити свої позиції в Речі Посполитій [24, S. 52; 17, Т. 22. С. 26].

Яким чином Петербург прагнув реалізувати свої плани, проявилось уже в договорі, який було укладено 31 березня 1764 р. із Пруссією. Релігійна ситуація в Речі Посполитій уже давно слугувала зручним приводом для

втручання Росії і Пруссії в її внутрішні справи. Якщо переглянути договори між Росією і Пруссією, укладені з початку XVIII ст., то у договорах 1719, 1743, 1762, 1764 років знаходимо спільну угоду про необхідність об'єднання зусиль для надання допомоги польським дисидентам [14, Т. 6. С. 23, 35]. Договір, поряд з іншим, демонстрував прагнення обох сторін використовувати дисидентське питання як зручний та законний привід (на підставі договірних умов "Вічного миру" 1686 р.) для втручання у внутрішні справи Польщі [14, Т. 6. С. 11, 15; 17, Т. 22. С. 144].

Про посилення уваги Катерини II та її уряду до дисидентського питання свідчить і переписка Петербурга із російськими послами у Варшаві, яким наказано негайно розпочати масштабну кампанію на захист єдиновірців, максимально нагнітити атмосферу навколо конфесійного питання та докласти всіх зусиль для відновлення попередніх прав православних на найближчому сеймі [16, Фонд 5. Оп. 1, од.зб. 94, арк. 49-50; 3, С. 388-390]. Форма постановки питання вказувала на те, що, очевидно, Росія прагнула використати українське конфесійне питання не тільки як зручний привід для втручання, а й як засіб психологічного тиску на польський уряд. Таким же чином агресивні дії Петербурга набували вигляду благородного обурення і пошуку справедливості у справі переслідуваних православних.

Наведену думку підтверджує зміст запиту Катерини II: "Яка політична користь Росії від захисту православних Польщі?", що був адресований ієромонаху Феофану Леонтовичу, в минулому служителю Віленського Святодуховного монастиря в Речі Посполитій. Відповідь була викладена на 16 аркушах, датованих 24 листопада 1762 р. (за місяць до смерті польського короля). У них автор перерахував позитивні для Росії сторони цієї справи: 1. Усі кошти православних, які надходять до церкви, будуть продовжувати надходити до російської казни. Вказані кошти можна використати для підкупу польських магнатів із метою підтримання російських політичних інтересів і для отримання

від магнатів інформації про зловмисні плани щодо Росії. 2. При досягненні першого пункту Росія зможе впливати на Річ Посполиту й утримувати її під своїм контролем. 3. Щодо договору між Росією і Річчю Посполитою 1686 р., за яким остання поступилася значними територіями, але досі не визнаним поляками, то факт захисту православної церкви в Короні підтвердить силу цього договору і відносно територій та не дозволить піддавати його сумнівам. 4. Для Російської держави з'явиться можливість на 600 верств розширити свої кордони, відібравши правдиво і правильно у поляків території з найкращою землею і з численними православними народами. 5. Надалі всі непорозуміння, які виникають між поляками при виборі короля, будуть змушувати їх просити собі короля від російського двору. 6. Необхідно поряд із захистом православних Речі Посполитої захищати і польських протестантів. Завдяки цьому всі протестантські держави і влади будуть вдячні Росії. Цим можна викликати повагу європейських держав, які будуть шукати союзу з Росією. Православним росіянам надійніше і вигідніше притримуватися протестантських держав, ніж католицьких (таким чином впливати на Річ Посполиту і Австрію) [16, Фонд 12. Оп. Держархів, од.зб. 111, арк. 1 - 12].

Позиція Ф.Леонтовича ґрунтувалася на досвіді перебування в Польщі, де йому доводилося постійно відстоювати права православної церкви [15, Фонд 13. Спр. 6227, арк. 1-29, спр. 6229, арк. 1-6; 21, С. 19]. Тобто запропонований проект базувався на внутрішньопольській специфіці як міжконфесійних відносин, так і на характері державної релігійної політики. Якщо зважити на завдання, які ставив перед собою Петербург у Речі Посполитій, пропозиції Ф.Леонтовича виглядали як зручний шлях до їх реалізації. Тобто, якщо Росія взяла б до уваги цей план, підтримка православних Речі Посполитої здійснювалася б не як самоціль, а як побічний результат від задоволення політичних інтересів у процесі маніпулювання дисидентським питанням.

Використовуючи питання православних для втручання в польські справи, Петербург планував реалізувати програму завдань за підтримки польської партії Чарторийських - „фамілії”, якій допоміг отримати верх у Речі Посполитій над їхніми суперниками - Потоцькими. Проте насправді цілі союзників співпадали лише в питанні кандидата на польський престол - Станіслава Понятовського. Чарторийські прагнули відродити сильну Річ Посполиту шляхом реформ державного устрою, але цього не афішували, знаючи, що це суперечило інтересам Росії [8, Ч. 3. С. 169; 16, Фонд 12. Оп. 1, од.зб. 148, арк. 5]. Про те, що у Петербурзі не було повної впевненості в надійності Чарторийських, свідчить позиція керівника дипломатичної канцелярії М.Паніна, яка проявилася в змісті плану, який стосувався православного населення Речі Посполитої і відповідав проекту Ф.Леонтовича. На думку В.Ключевського і О.Гаврюшкіна, для керівника дипломатичної канцелярії М.Паніна боротьба Росії за польську корону несла в собі глибші завдання. М.Панін не вважав опору російської політики щодо Польщі на дружніх Росії поляків надійною. На його думку, Росії в Речі Посполитій був потрібен інший, більш вірний союзник. Ним могло стати православне півмільйонне українське населення [6, С. 69; 4, С. 49; 10, Т. 5. С. 53 - 54]. Саме з нього М.Панін сподівався невдовзі зробити ту необхідну силу, з допомогою якої російський уряд зможе корегувати як внутрішню, так і зовнішню політику польського уряду. Для досягнення цієї мети, на думку М.Паніна, достатньо було домогтися від польського уряду надання православним хоча б обмежених політичних прав - навіть це дозволило б створити в Речі Посполитій сильну проросійську партію [37, Т. 2. Cz. 1. S. 58; 22, S. 96].

На виборному сеймі королем Речі Посполитої одноголосно було обрано Станіслава Понятовського – ставленика Росії та племінника «фамілії» і також палкого прихильника реформ [25, Т. 7. S. 133-134]. За підтримки Чарторийських Станіслав Август відразу взявся до справи

реформувань. Знаючи негативну позицію Росії щодо реформ, Станіслав Август спробував пов'язати їх необхідність із питанням православних. Намагаючись запевнити імператрицю в необхідності реформ, король представляє їх як єдиний можливий шлях для виконання головного її бажання - урівняння в правах православних і католиків. У листі до Катерини II, датованому 20 квітня 1765 р., Станіслав Август вказує, що єдиним засобом для цього є реформування сейму [19, С. 22-25; 23, Т. 2. Cz. 1. S. 57-58]. Тобто акцентування російською стороною уваги на міжконфесійній проблемі як на найбільш важливому предметі її інтересів у Речі Посполитій Станіслав Август спробував використати на свою користь. Дана пропозиція була імператрицею відкинута, чим фактично продемонстровано дійсні інтереси Росії в Польщі та роль у цьому дисидентського питання.

На коронаційному сеймі в листопаді 1764 р. російський уряд за надану Чарторийським допомогу в боротьбі з Потоцькими вимагав укладення наступально-оборонного союзу, при якому Речі Посполитій пропонувалося відмовитися від дипломатичних відносин з іншими державами, тобто втратити політичну самостійність [1, Ч. 1. Т. 3. С. 437]. Чарторийські не пішли на зраду своєї держави, що засвідчило повний розрив між колишніми союзниками [7, С. 267].

Фактично це було поразкою російської дипломатії. Однак саме в цих умовах Петербург здійснює не зовсім логічний крок. Після провалу питання про укладення союзу російському послу у Варшаві М.Рєпніну одразу ж було віддано наказ винести на обговорення сейму конфесійне питання [11, Т. 17. С. 96 - 97]. Очевидно Росія, усвідомивши свою поразку, була зацікавлена у загостренні відносин саме в дисидентському питанні і тому наполягала саме на його вирішенні. Не вважаючи "польське питання" вирішеним, Росія могла одразу готувати для себе зручний привід - проблему православних - для чергової (у близькому майбутньому) спроби нав'язати Речі Посполитій договір. Наведену думку підтверджують як наслідки винесення питання православних

на розгляд сейму - було здійснено бурю невдоволення серед депутатів, так і подальша позиція Петербурга та діяльність М.Рєпніна щодо конфесійного питання [13, С. 178 ; 3, С. 398 - 399].

Перед сеймом 1767-1768 рр. імператриця писала М.Рєпніну: "Достоинство наше и истинные, от Бога нам вверенной империи интересы требуют привести единожды к желанному окончанию толь явно торжественно начатое дело" (питання православних. - В.Ш.) [20, Кн. 6. Т. 27. С. 441]. Тобто М.Рєпніну наказувалося будь-що досягти поставлених цілей, але зробити це так, щоб усе виглядало як прагнення Росії відновити справедливість у питанні православних [17, Т. 22. - С. 502 - 504]. Це прагнення підтверджується і листом імператриці до прусського короля Фрідріха II [17, Т. 22. С. 561 - 565]. Для досягнення свого російський уряд запропонував М.Рєпніну скористатися законним у Речі Посполитій засобом - створенням генеральної продисидентської конфедерації, яка (як і раніше конфедерація Чарторийських) мала звернутися до Росії за допомогою [23, Т. 2. Cz. 1. S. 60].

Таким чином, було очевидним, наскільки "польське питання" виявлялося складним для Росії, настільки уміло все підводилося під українську конфесійну справу. Петербург розв'язання проблеми двосторонніх відносин бачив лише у застосуванні рішучих і жорстких заходів. Для цього необхідно було створити відповідну ситуацію й атмосферу, що змогли б виправдати дії Росії. І на цей раз найзручнішим засобом для цього виявилось питання православних. Якщо проаналізувати як проправославні дії, так і загалом політику Росії щодо Речі Посполитої, починаючи з 1763 р., то можна зробити висновок, що російський уряд, поставивши з 1766 р. конфесійне питання на вістря своєї політики, надалі ще більше акцентував на ньому увагу, представляючи його як першопричину всіх російсько-польських суперечностей. Якщо такий план існував, то він був блискуче втілений у життя російським послом у Варшаві. М.Рєпнін, використавши загальну атмосферу релігійного фанатизму в Речі Посполитій, довів гостроту

ситуації до критичної, що стало для Петербурга підставою до рішучих заходів із метою нав'язання Варшаві договору.

Під захистом військ і завдяки значним коштам російським послом було сформовано конфедерацію в Торуні і Слуцьку. У березні православна конфедерація склала акт, в якому заявила, що вона "зібралася на захист своїх прав, привілеїв і вольностей, набутих кров'ю їх предків і підтверджених багатьма законами, конфедераціями та присягами королів польських" [16, Фонд 12. Оп. 1, од. зб. 113, арк. 3, Оп. Держархів, од. зб. 127, арк. 2; 3, С. 405].

Уже в кінці липня 1767 р. головні перепони для досягнення російським урядом поставленої мети були подолані, затвердження російсько-польського договору стало питанням найближчого часу. Саме в цей момент позиція російського керівництва щодо дисидентського питання змінюється. Надалі Петербург вважає доцільним зменшити на сеймі 1767 р. свої вимоги щодо надання прав православним [3, С. 407]. Вважаючи сейм 1767 р. завершальним етапом підпорядкування своєму впливу Речі Посполитої і перетворення її із самостійної держави у покірного союзника, Петербург був зацікавлений у певному посиленні й впорядкуванні її державного устрою. В інструкції М.Рєпніну М.Панін звертає увагу на те, що в процесі проведення конфесійної справи не можна переходити розумні межі. Тобто російський уряд стає на шлях пошуку розумного компромісу, намагаючись задовольнити свої інтереси, серйозно не зашкодивши польським, і довести хоча б до якогось завершення справу православних. Зокрема, поступливість Петербурга проявилася у відмові вимагати повернення відібраних у православних усіх трьох гарантованих умовами "Вічного миру" українських епархій Правобережної України [19, С. 62-63]. Очевидно, в цьому уряд не бачив доцільності. Напередодні вирішення головних політичних завдань імперії в Речі Посполитій привернення надмірної уваги до питання відновлення православних епархій могло призвести до нових ускладнень.

Під тиском російського посла сейм 1767-1768 рр. прийняв усі запропоновані Петербургом проекти постанов і надав їм статус законів [18, С. 272-273]. Таким чином, головне завдання Росії - підпорядкувати Річ Посполиту своєму політичному контролю - було досягнуте. Стосовно конфесійного питання вони містили положення про урівняння православних із католиками як у плані віросповідання, так і в політичних правах, скасування антиправославних конституцій 1717 - 1766 рр. Однак, незважаючи на значні досягнення у виборенні прав православним, пануючою релігією в державі залишався католицизм. Це означало, що перехід із католицької віри до будь-якої іншої мав вважатися кримінальним злочином [25, Т. 7. С. 279; 1, Ч. 1. Т. 4. С. 607 - 610]. Перемога Росії була політичною і не відповідала справжнім прагненням православної церкви в Речі Посполитій. Православні ждали затвердження права переходу до інших віросповідань, щоб бажанчі могли повернутися з католицизму й уніатства до прадідівської віри. Після сейму 1767 року питання про становище українського православного населення Речі Посполитої, втративши надалі для Росії важливе значення, востаннє прозвучало як політичне. Крім того, політичні колізії з дисидентським питанням мали вплив на міжконфесійну ситуацію на Правобережній Україні.

Роль дисидентського питання в політиці Росії для поляків була очевидна, і це позначилося на становищі православної церкви. Акцентування уваги Петербурга на конфесійній стороні "польського питання" значно посилювало антиправославні настрої в Речі Посполитій, загострило міжконфесійні відносини на Правобережній Україні, особливо після сейму 1766 р. Утиски й переслідування православної віри посилювалися, особливо на початку 1767 р., про що свідчить значне збільшення кількості скарг і прохань про допомогу, які надходили до Переяславської епархії від православних Правобережжя [1, Ч. 1. Т. 3. С. 33, 58, 64, 85, 104, 174, 206].

Показовим щодо позиції російського уряду стосовно питання православних став період 1768-1775 рр. Загострення зовнішньополітичного становища Росії внаслідок антиросійського повстання в Речі Посполитій та початку турецько-російської війни внесло значні корективи у політику Петербурга. Шукаючи шляхи виходу зі скрутного становища у 1770 та 1771 рр., російський уряд заради збереження договору з Річчю Посполитою неодноразово пропонував Варшаві поступки в конфесійному питанні [17, Т. 97. С. 156 –157; 19, С. 143].

Постановами сейму 1772 - 1775 рр., якими було затверджено умови поділу Речі Посполитої, а також визначено статус православної церкви в Польщі, було продемонстровано відступ Росії від попередньої, хоча б і формальної, політики підтримки українського православного населення. Отримавши за умовами першого поділу право контролювати Річ Посполиту, російське керівництво прагнуло зліквідувати в подальшому як можливість міжконфесійних суперечностей у державі, так і конфліктного питання у відносинах із Варшавою. Така позиція створила прецедент для посилення утисків православних у Речі Посполитій [20, Т. 37. С. 266 ; 25, Т. 8. S. 26 - 27].

Становище православних ускладнювалося ще й тим, що після поділу та приєднання Білорусії до Росії останній чинний православний єпископ опинився за межами Речі Посполитої. Приєднання Білорусії зменшило також кількість православного населення Речі Посполитої, послабивши та обмеживши його сили й можливості для самостійної боротьби за свої права. Тому умови трактату призупинили православний рух на Україні. Ряд активних діячів православ'я, зневірившись у можливості покращання становища, поступово припиняють свою правозахисну діяльність [12, С. 167-168; 3, С. 441; 5, Т. 3. С. 202].

Висновки. Таким чином, за проправославною діяльністю російських урядів стояли політичні, стратегічні та ідеологічні інтереси Російської імперії. Конфесійне питання

активно використовувалось як політичний фактор у відносинах з Річчю Посполитою і як ідеологічний - на міжнародній арені. При цьому конфесійні інтереси зазвичай ігнорувалися, що погіршувало становище православної церкви на Правобережній Україні, в тому числі і православних Холмщини та Підляшшя. Активне розігрування Росією конфесійної карти стало однією з причин загострення внутрішньопольської ситуації, міжконфесійних відносин на Правобережній Україні та одним із приводів поділів Речі Посполитої.

Джерела та література

1. Архив Юго-Западной России: В 8 ч.; - К., 1864. - Ч. 1. - Т. 3. - 907 с.; - К., 1871. - Ч. 1. - Т. 4. - 746 с.
2. Бантыш - Каменский Н. Обзор внешних сношений России (по 1800 год): В 4 ч. - М., 1897. - Ч. 3. - VIII + 320 с.
3. Беднов В.А. Православная Церковь в Польше и Литве. - Екатеринославль, 1908. - 512 с.
4. Верещак В.Г. Польське питання в зовнішній політиці Росії наприкінці XVIII століття. Дис... канд. істор. наук: 07.00.01. - К., 1996. - 171 с.
5. Власовський І. Нарис історії Української православної церкви. - Нью-Йорк, БАВИД БРУК. - Т. 3. - 390 с.
6. Гаврюшкин А.В. Граф Никита Панин. - М.: Международные отношения, 1989. - 176 с.
7. Грабенский В. История Польского народа. - СПб., 1910. - 600 с.
8. Грушевський М.С. Всесвітня історія: В 6 ч. - К.: Українознавство, 1996. - Ч. 3. - 239 с.
9. Ильенко А.К. Начало конца Польши. - СПб., 1898. - LVIII + 286 с.
10. Ключевский В.О. Сочинения. - М., Из-во соц. экон. литературы, 1958. - Т. 4. - 423 с; - Т. 5. - 503 с.
11. Костомаров Н. Последние годы Речи Посполитой. - СПб., 1886. - Т. 17. - 1 + XVIII + 560 с.; - Т.18. - 712 с.
12. Коялович М.О. История воссоединения западнорусских униатов старых времен. - СПб., 1873. - XII + 400 с.
13. Кулжинский И. История Польши. - К., 1864. - 196 с.
14. Мартенс Ф.Ф. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами: В 15 т. - СПб., 1883. - Т. 6. - III + 489 с.
15. Національна бібліотека України Вернадського. Інститут рукописів.
16. Російський державний архів давніх актів.

17. Сборник императорского русского исторического общества. - СПб., 1878. - Т. 22. - XIV + 618 с.; - СПб., 1883. - Т. 37. - XVIII + 734 с.; - СПб., 1896. - Т. 97. - XXII + 544 с.
18. Смоленский В. История польского народа. - СПб., 1899. - 362 с.
19. Соловьев С.М. История падения Польши. - М., 1863. - 370 с.
20. Соловьев С.М. История России с древнейших времен: - СПб., 1896. - Кн. 6. - XII + 1178 с.; - М., Изд. соц-экон. лит-ры, 1963. - Кн. 9. - Т. 17-18. - 701 с.
21. Щебальский П. Русская политика и русская партия в Польше до Екатерины II. - М., 1864. - 47 + 113 с.
22. Cegielski T., Kadziela L. Rozbiory Polski 1772 - 1793 - 1795. - Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1990. - 352 s.
23. Historia Polski: W 2 t. // Pod red. S. Kieniewicza. - Warszawa: Panstwowe wydawnictwo naukowe, 1958. - Т. 2. - Cz. 1. - 431 s.
24. Serczuk A. Koliszczyzna. Krakow: Nakladem uniwersytetu Jagiellonskiego, 1968. - 175 s.
25. Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. Pijarow w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego. - Peterburg, 1860. - Т. 5. - 463 + XV s.; - Т. 6. - 330 - VII s.; - Т. 7. - 403 + XI s.; - Т. 8. - 590 + XXXIV s.

Жилюк С.І.

БОЛГАРСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.: ЕТНОКОНФЕСІЙНИЙ ФАКТОР ПРАВОСЛАВ'Я У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ

Етноконфесійний фактор православ'я особливо чітко проявився протягом ХІХ ст. у трикутнику Константинополь – Балкани – Росія. Наприкінці ХVІ ст. константинопольський патріарх Єремія ІІ (відповідь тюбінгенським богословам 1576 р.) оновив ідею мегаломанії – зверхності греків над народами Балканського півострова і відновлення православної Візантійської імперії. Згодом adeptів мегаломанії прозвали фанаріотами (Фанар – квартал Стамбула, де розміщувалася патріархія).

На початку ХІХ ст. ця ідея стала офіційною позицією церкви, коли константинопольський патріарх Григорій V у посланнях 1806 і 1819 років поставив перед своїм духовенством чітке завдання насаджувати грецьку культуру

серед християн Балканського півострова. Ідея мегаломанії була визначальною у грецькій зовнішній та внутрішній політиці протягом усього ХІХ ст. Митрополит Григорій Візантійський (пом. у 1888 р.) розробляв навіть теорію „божественного еллінізму” – місія еллінізму божественна і всесвітня.

Росія також прагнула посилити через православ'я свій вплив у Балканському регіоні. Вона виступала з критикою політики Константинопольської патріархії, зокрема грецької мови богослужіння серед слов'ян. Офіційний друкований орган РПЦ (Святішого Синоду) „Церковный Вестник” у 1876 р. писав: „Еллінізм і славізм не можуть ужитися в світі. Настане хвилина, коли жадні суперечки зіткнуться”. Панславістська ідея протягом століття розвинулася до квазіполітичних проєктів. Так, Програма Візантійської партії (таємна організація російських агентів масонського типу) 1897 р. ставила завдання зберегти цілісність Туреччини для того, щоб перетворити її в неовізантійське політичне утворення за російським взірцем. Зокрема, передбачалося замінити мусульманську владу християнською, запровадити самодержавство, встановити вічний і нерозривний союз із Росією, ліквідувати місіонерські школи тощо. Тобто, реалізація цієї програми забезпечувала повний контроль Росії над Сходом, слов'янськими народами (через скликання Всеправославних соборів).

Про зв'язок Візантійської партії із Священним Синодом РПЦ свідчать листи російських агентів до оберпрокурора (ІР НБУ, ф.ХІІІ, спр. 350). Наприклад, проф.П.Кулаковський, який викладав у Сербії, пропонував К.Победоносцеву підпорядкувати православні церкви південних слов'ян Синоду, настоятелів цих церков зробити членами Синоду, російським єпископам давати кафедри в Болгарії, Сербії, а сербським – у Росії і т.п.

Ставлення слов'янських країн до грецької мегаломанії і російського панславізму було неоднозначне. Насамперед, наростав болгаро-грецький конфлікт, який став одним із

Ворон Олена Петрівна – аспірантка кафедри всевітньої історії РДГУ
Воляннюк Володимир Олександрович – здобувач кафедри всевітньої історії РДГУ
Петлюк Ігор Васильович – аспірант кафедри всевітньої історії РДГУ
Гень Олег Федорович – аспірант кафедри всевітньої історії РДГУ
Бунечко Сергій Миколайович – здобувач кафедри всевітньої історії РДГУ
Долганов Петро Сергійович – магістр історико-соціологічного факультету РДГУ
Філіпчук Ігор Володимирович – викладач кафедри всевітньої історії РДГУ
Кукурудза Андрій Ростиславович – викладач кафедри всевітньої історії РДГУ
Постельжук Олександр – аспірант кафедри всевітньої історії РДГУ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Постоловський Р.М. СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ	5
Савчук П.О. ВІРОСПОВІДАННЯ ЧЕХІВ ДУБЕНСЬКОГО ПОВІТУ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ	7
Шеретюк В.М. ДИСИДЕНТСЬКЕ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕДУМОВ ПЕРШОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	10
Жилюк С.І. БОЛГАРСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.: ЕТНОКОНФЕСІЙНИЙ ФАКТОР ПРАВОСЛАВ'Я У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ	21
Давидюк Р.П. ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО- ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН НА ВОЛИНІ У 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	25
Постоловський Р.М. Цятко В.М. ЗАГАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ СТРАЙК 5-6 ЛИСТОПАДА 1923 РОКУ В ПОЛЬЩІ І ПОЛІТИКА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	31

Гон М.М.
ДИЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ В ПОЛЬЩІ
(1918-1939 pp.) 45

Сєверова О.В.
НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ
У ПРОГРАМАХ ДЕКАБРИСТІВ.....48

Десятничук І.О.
РОБІТНИКИ: РОЗВ'ЯЗАННЯ ДИЛЕМИ
ВИБОРУ ВНУТРІШНЬОГРУПОВИХ/
ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ
У КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
„ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ” 1968 РОКУ 54

Мельничук П.У.
1917 РІК НА ВОЛИНІ 56

Слесаренко А.В.
СОЦІАЛІСТИЧНИЙ РУХ
ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ГРОМАДЯН –
ОПОЗИЦІЙНЕ ПОЛІТИЧНЕ
УГРУПОВАННЯ
1970-1973 РР. 59

Терешко Ю.М.
ПІДРИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
Ю. АНДРОПОВА І КДБ ССРС
У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ПЕРІОДУ
ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ 1968 РОКУ
З МЕТОЮ ЛІКВІДАЦІЇ „СОЦІАЛІЗМУ
З ЛЮДСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ” 62

Мартинчук І.І.
ПРЕЗИДЕНТСЬКА ВЛАДА

В СЛОВАЧЧИНІ
В НОВІТНІЙ ПЕРІОД
(1993-2004 pp.) 77

Цятко В.М.
ДОВГЕ ЖИТТЯ І СМЕРТЬ ОДНОГО
КОМІНТЕРНІВСЬКОГО МІФУ
(ПРО ПОДІЇ В ПОЛЬЩІ 1923 р.) 81

Олексієвець Т.І.
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СТРУКТУРИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ
ЧЕСЬКИХ МІСТ 96

Ворон О.П.
ПОЛЬСЬКА ТА
НІМЕЦЬКА НАЦМЕНШИНИ
У ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ
ЖИТТІ МІЖВОЄННОЇ
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ 99

Волянюк В.О.
БОРОТЬБА ПІВДЕННИХ
І ЗАХІДНИХ СЛОВ'ЯН
ПРОТИ ГНІТУ ВЕЛИКИХ ІМПЕРІЙ
В ХІХ СТ. : МІЖНАРОДНА
ПОЗИЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 104

Петлюк І.В.
КРАХ ІЛЮЗІЙ
(НАЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
КОРОЛІВСТВА СЕРБІВ,
ХОРВАТІВ І СЛОВЕНЦІВ) 108

Гень О.Ф.
Т.Г. МАСАРИК І НОВА ЄВРОПА 111

Бунечко С.М. РЕЕМІГРАЦІЯ ПОЛЯКІВ У СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ	122
Долганов П.С. РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ВІЗІЇ ЕКОНОМІЧНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	125
Філіпчук І.В. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СПІВДРУЖНІСТЬ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ	138
Кукурудза А.Р. АВТОКЕФАЛІЯ ЯК ОЗНАКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	140
Постельжук О.П. РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН: ПОЗИЦІОНУВАННЯ КОНФОРМІСТСЬКИХ ПАРТІЙ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 1918-1939 рр.	144
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	148
ЗМІСТ	150

Наукове видання

Збірник матеріалів

**Першої науково-практичної міжвузівської конференції
„Слов’янські народи в історичному процесі:
генезис проблеми”**

Випуск 1

Відповідальний за випуск – Шеретюк В.М.

Відповідальний редактор – Кревська Г.А.

Комп’ютерна верстка – Писарець С.М., Самсонюк В.Б.

Комп’ютерний макет – Самсонюк В.Б.

Збірник матеріалів Першої науково-практичної міжвузівської конференції „Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 153 с.

Підписано до друку 28.12.2007 р. Формат 60x84 1/16.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,9.

Наклад 300 прим. Зам. № 44/1.

Адреса редакції:
кафедра всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету